

Richard Brander
är pol.dr och senior
kommunikationsexpert
vid Finlands Bank.

Finansiell folkbildning i Sverige är ett nätverkssamarbete

I Sverige koordinerar Finansinspektionen satsningarna på finansiell folkbildning. Det sker främst genom ett nätverk som kallas Gilla din ekonomi, med aktörer från både den offentliga och privata sektorn. En granskning av situationen i Sverige är intressant eftersom man också i Finland försöker förbättra medborgarnas ekonomiska läskunighet.

I Sverige är det Finansinspektionen (FI) som koordinerar insatserna för att se till att svenskar har en tillräckligt hög nivå av ekonomiskt kunnande och för att de får nödvändig utbildning för det. Målet som regeringen har gett Finansinspektionen är att ”stärka konsumenternas ställning på finansmarknaden genom finansiell folkbildning”. I FI:s årsredovisning för 2019 konstateras att alla konsumenter på en välutvecklad digital finansmarknad behöver göra val: För att få ut lön och betala räkningar krävs ett bankkonto, och för att köpa en bostad behöver de flesta ett bostadslån. Alla kan ha stor nytta av någon form av försäkring. Med kunskaper om att spara, betala, försäkra, låna och hur pensionsystemet fungerar ökar möjligheten att göra medvetna personliga val, heter det i Finansinspektionens årsredovisning. ¹⁾

Förutom grundläggande kunskaper i privat ekonomi och om det finansiella systemet, behöver konsumenter enligt FI känna till sina rättigheter och skyldigheter och var det finns oberoende information och möjlighet att få råd och hjälp. Många svenska konsumenter saknar i dag enligt FI:s bedömning kunskap som är nödvändig för att göra medvetna val. ²⁾

Medvetna val och *medvetenhet* verkar som framgår ovan vara viktiga ledord för FI:s verk-

samhet inom finansiell folkbildning. Genom att *informera* om fakta och utbilda i finanskunskap vill myndigheten bidra till att öka konsumenternas medvetenhet om privatekonomi. Detta arbete sägs ske parallellt med andra konsument-skyddande insatser av FI på finansmarknaden.

Den svenska regeringen ställer i ett så kallat regleringsbrev ganska detaljerade krav på hur Finansinspektionen ska rapportera om sitt arbete för att förbättra den finansiella folkbildningen: FI ”ska redovisa hur insatser för att stärka konsumenternas finansiella förmåga har genomförts. Deltagandet i utbildningsinsatserna inom finansiell folkbildning ska redovisas uppdelat på kön. Redogörelse ska även lämnas för de modeller som används för utvärdering av de insatser som rör finansiell folkbildning och vilka insatser som vidtagits med anledning av resultatet av utvärderingen.”³⁾ I regleringsbrevet sägs det också att sju miljoner kronor av FI:s budgetanslag på 623 miljoner kronor för år 2020 beräknas avsättas ”för satsningar inom konsumentområdet för genomförande av finansiell folkbildning”.

En central komponent inom folkbildningsarbetet är samverkan mellan relevanta aktörer. Man utgår från att samarbete inom finansiell folkbildning, både mellan myndigheter som FI, Konsumentverket och Pensionsmyndigheten och andra aktörer, ger bättre resultat och bredd i aktiviteterna än om alla skulle arbeta skilt för sig. En stor del av insatserna sker via det nationella nätverket *Gilla din ekonomi*, som leds av Finansinspektionen och som har sammanlagt 84 myndigheter, organisationer och företag som medlemmar.⁴⁾

”Förutom grundläggande kunskaper i privatekonomi och om det finansiella systemet, behöver konsumenter enligt Finansinspektionen känna till sina rättigheter och skyldigheter och var det finns oberoende information och möjlighet att få råd och hjälp.”

Undersökning om finansiell förmåga

För att kunna planera verksamheten inom nätverket *Gilla din ekonomi* genomför Finansinspektionen vart tredje år en undersökning om de svenska hushållens finansiella förmåga. Senast skedde det år 2018. Ett år tidigare undersöktes förskolebarns matematiska förståelse och bekantskap med hållbar finansiell utveckling, och året innan var ungas kunskap om vardagsekonomi föremål för en undersökning.

Nätverket *Gilla din ekonomi* bildades 2010. Finansinspektionen har alltså en drivande roll i nätverket och det är FI som finansierar kansliet, där tre tjänstemän arbetar med finansiell folkbildning. Kansliets självständiga roll garanteras av det egna budgetmomentet. Kansliet sköter administrativa ärenden och koordinerar projektarbetet samt ansvarar för att utbildningsmaterialet är relevant och tillgängligt.

Det löpande arbetet bedrivs av kansliet i samarbete med programrådet samt av de olika utbildningsinsatsernas egna projektledare och arbetsgrupper. Programrådet träffas minst sex gånger per år, och det uppges fatta beslut i såväl operativa som taktiska frågor.

Programrådet består av representanter från flera nätverksmedlemmar. För att starta ett utbildningsprojekt inom nätverket eller att bli nätverksmedlem ska ett förslag och motivering presenteras och godkännas av nätverkets programråd. Företag, organisationer och myndigheter som vill samarbeta om privatekonomisk folk-

bildning i en oberoende miljö sägs vara välkomna att ansöka om medlemskap. Medverkan i nätverket ska ske utgående från ett intresse att ”ideellt främja privatekonomisk förståelse”.⁵⁾ Beslut om nya medlemmar i nätverket fattas av programrådet på särskild ansökan.

Beträffande utbildningsprojekten inom ramen för *Gilla din ekonomi* heter det att nätverket ordnar ”målgruppsanpassade privatekonomiska utbildningar för deltagare som vidareförmedlar kunskapen”. Detta innebär i praktiken att projekten inte tar sikte på att utbilda slutanvändare, utan snarare sådana personer som kan föra informationen vidare, enligt principen ”educate the educator”.

Nätverk för att fatta välgrundade beslut

Alla utbildningsprojekt ska enligt målsättningarna ha ”tydliga och i största möjliga mån mätbara mål och delmål som presenteras som lägesrapporter i nätverkets programråd och vid utvalda tillfällen för nätverksmedlemmarna”.

Det är intressant att notera att bakgrunden till bildandet av nätverket var ett privat initiativ. Ylva Yngveson, tidigare svensk deltagare i EU-kommissionens expertgrupp, EGFE, och Peter Knutsson, före detta ordförande i EU:s rådgivande expertkommitté för konsumentfrågor på finansiella tjänsteområdet, FIN-USE, bjöd år 2010 in ett flertal centrala aktörer som representerande olika intressen för att ta reda på om det fanns förutsättningar för en nationell samling inom området privatekonomisk folkbildning.

Omkring 35 representanter från finansbranschen, intresseorganisationer, myndigheter och departement sammankom därefter till ett möte där det beslutades att bilda ett nätverk, för att samordna krafterna och dra största möjliga nytta av resurserna. Detta var starten för *Gilla din ekonomi*.⁶⁾

Enligt *Gilla din ekonomis* webbplats är det fortfarande Ylva Yngveson som sammankallar programrådet.⁷⁾

Nätverkets vision är att ge konsumenterna i hela Sverige, i alla åldrar, ”bättre möjligheter att klara kraven i samhället att kunna fatta olika privatekonomiska beslut i livet. Alla konsumenterna ska ha tillräckliga kunskaper för att kunna fatta välgrundade, medvetna ekonomiska beslut om sin

privatekonomi”, heter det i nätverksplanen för *Gilla din ekonomi*.

Av Finansinspektionens närmaste samarbetspartners bland myndigheter ingår både Konsumentverket och Pensionsmyndigheten i *Gilla din ekonomi* och i dess programråd. I programrådet sitter också företrädare för till exempel Swedbank, Fondbolagens förening och Unga aktiesparare. Det sammanlagda medlemsantalet i programrådet är 14, inklusive en företrädare för *Gilla din ekonomi*-kansliet vid Finansinspektionen.

Presentation av neutrala fakta

Över 80 myndigheter, organisationer och företag är alltså medlemmar i nätverket. Bland dessa finns samtliga fyra storbanker i Sverige: Handelsbanken, Nordea, SEB och Swedbank. Också Svenska Bankföreningen är medlem liksom branschorganisationen Svensk Försäkring. Bland övriga medlemmar kan nämnas Finansdepartementet, Skatteverket, Kungliga Myntkabinettet – Sveriges ekonomiska museum och Lärarförbundet.⁸⁾

Medlemmar ska vara företag, myndighet, organisation eller annan juridisk person och ha de tillstånd som verksamheten fodrar. Kansliet samordnar nätverksträffar för medlemmarna en till två gånger per år.

En central princip inom nätverket och speciellt då *Gilla din ekonomi*-nätverkets logo används är att det inte får ske någon försäljning av finansiella produkter och tjänster, utan enbart presentation av neutrala fakta. I praktiken tryggas detta genom att någon av tjänstemännen från *Gilla din ekonomi*-kansliet deltar i samtliga utbildningsprojekt.

Vilken typ av utbildningar organiserar då *Gilla din ekonomi*? Genom att bekanta sig med nätverkets webbplats får man en god inblick i detta. Ett bra exempel är ”Trygga din ekonomiska framtid” som är en tvådagarskurs för vuxna med brett innehåll från det privatekonomiska området såsom sparande, pensioner och försäkringar. ”Efter genomförd kurs blir deltagarna certifierade informatörer. Deltagarna kan i sin tur utbilda och hjälpa andra genom studiecirklar. Modellen med informatörer ger möjlighet till stor geografisk spridning och en effektiv kompetensökning.”

Ekonomikunskap för invandrare och föräldrar

”Livslångt lärande” är en viktig devis inom *Gilla din ekonomi*, med olika typer av satsningar för mellanstadiet (klasserna 7-9), gymnasierna, högskolor, föräldrar, vuxna och seniorer. ”Ny i Sverige” är en egen kategori med ekonomikunskap för invandrare.

Ett intressant exempel är ”Ditt barn & dina pengar”, som har tagits fram av Finansinspektionen inom ramen för myndighetens uppdrag med finansiell folkbildning. ”Ditt barn & dina pengar” är en föräldraguide om pengar inklusive en 94-sidig bok som kan beställas gratis för utdelning av personer som träffar blivande förstagångsföräldrar i sitt arbete. Vem som helst kan ladda ned pdf-versionen.

Det är främst olika myndigheter som FI har samarbetat med om boken såsom Centrala studiestödsnämnden och Försäkringskassan, men även Fondbolagens förening bidrar med information. Boken är indelad i tre delar: gravid, förälder och familj. Fokus ligger inte bara på vilka rättigheter svenskarna har och vilka stödformer som finns tillgängliga för familjerna, utan också på privata försäkringar och på hur man ska planera för ett eventuellt framtida sparande för sitt barn. ”Nu är den perfekta tiden att ta tag i din ekonomi!” heter det i förordet till boken för den blivande förstagångsföräldern.¹⁰⁾

Under coronapandemin våren 2020 har tyngdpunkten i verksamheten i *Gilla din ekonomi* lagts på digitalt utbildningsmaterial. Nämnas kan till exempel ”Koll på cashen”, som är ett undervisningsmaterial för elever i gymnasiet. Syftet sägs vara att öka ungdomarnas intresse för och kunskap om sin egen privatekonomi, samt underlätta lärares undervisning i privatekonomiska frågor. Materialet består av fyra filmer med olika teman kopplat till privatekonomi. Det är Finansinspektionen, Konsumentverket och Kronofogden som tillsammans har lanserat programmet.¹¹⁾

Sammanfattning

Det svenska exemplet är intressant att granska då man nu i Finland har inlett arbetet med att utforma en nationell plan för att främja ekonomiskt kunnande. Följande centrala punkter i den

svenska modellen har relevans för Finland:

- Den svenska regeringen har gett ett tydligt mandat till en specifik myndighet, Finansinspektionen, att ”stärka konsumenternas ställning på finansmarknaden genom finansiell folkbildning”.
- Mandatet backas upp av ett öronmärkt årligt budgetanslag på sju miljoner kronor.
- Finansinspektionen organiserar i huvudsak arbetet genom nätverket *Gilla din ekonomi*, som har ett kansli på FI med två projektledare och en kommunikatör.
- Nätverket arbetar genom metoden ”utbilda utbildare” för att den vägen befrämja finansiell folkbildning så mycket som möjligt inom olika målgrupper på olika håll i Sverige.
- FI och andra centrala myndigheter samarbetar med privata företag och organisationer. Inom ramen för *Gilla din ekonomi* får det inte ske någon försäljning av finansiella produkter och tjänster, utan enbart presentation av fakta.

Även om det svenska exemplet är intressant kan modellen inte som sådan kopieras till Finland. Ytterligare studier måste göras där man också beaktar skillnader på den finansiella marknaden mellan Sverige och Finland, liksom också skillnader i mandaten mellan olika myndigheter. Åtminstone på en punkt kan Finland dock ta modell, och det gäller den tydliga koordineringen mellan de olika aktörerna. Koordinering är något som till stor del saknas i Finland och detta har redan identifierats i det pågående utvecklingsarbetet.

Medborgarnas ekonomiska kunnande och finansiell läskunnighet befrämjas i Finland av flera olika myndigheter, och dessutom av flera tiotals aktörer inom den privata sektorn och tredje sektorn. Det råder brett samförstånd om att den verksamhet som stöder ekonomihanteringen borde samordnas och följas upp mera effektivt. Finlands Bank, Justitieministeriet och andra centrala myndigheterna avtalade i början av 2020 om att Finlands Bank ska utarbeta en nationell strategi för ekonomihantering och samordna verksamheten i inledningskedet.¹²⁾

Finlands Banks samordningsarbete har in-

letts och en rapport om nivån på finländarnas ekonomiska kunnande har redan presenterats. Enligt den är den finansiella läskunnigheten god, men på sina håll finns det kunskapsluckor och den ekonomiska kompetensen hos medborgarna är inte alla gånger den bästa.

En internationell jämförelse är en central del av arbetet med den nationella strategin. Förutom det svenska exemplet ska också erfarenheterna från flera andra länder granskas utgående från det arbete som gjorts inom ramen för OECD:s internationella nätverk för finansiell utbildning, OECD/INFE, där Finlands Bank blivit medlem.

Fotnoter

- 1) <https://www.fi.se/contentassets/db-ba1799617349958abd31d1b5804cba/fi-arsredovisning-2019.pdf>
- 2) Ibid.
- 3) <https://www.esv.se/statsliggaren/regleringsbrev/?RBID=20353>
- 4) <https://www.fi.se/contentassets/db-ba1799617349958abd31d1b5804cba/fi-arsredovisning-2019.pdf>
- 5) Nätverksplan för Gilla din ekonomi. Opublicerat dokument, daterat 2019-02-21.
- 6) <https://gilladinekonomi.se/om/om-gde/>
- 7) <https://gilladinekonomi.se/natverk/om/programrad/>
- 8) <https://gilladinekonomi.se/natverk/om/medlemmar/>
- 9) <https://gilladinekonomi.se/utbildningar/om/kurs-trygga-din-ekonomiska-framtid/>
- 10) <https://dittbarnochdinapengar.se/>
- 11) <http://www.kollpacashen.se/>

Terminologi

Eftersom vi jämför Finland med Sverige är det också viktigt att säga några ord om terminologin. Det som på finska kallas "taloudellinen osaaminen" eller bara "talousosaaminen" har på svenska i allmänhet översatts till "ekonomiskt kunnande". I Sverige talas som det framgår i artikeln ofta om "finansiell folkbildning", men det förekommer inte så mycket i Finland. På engelska används "financial (economic) capability" vilket är ett vittomfattande begrepp, som omfattar ekonomisk kunskap och förståelse, förmåga, självförtroende och attityder, vilka i sin tur bestäms av personens tidigare erfarenheter, omständigheterna samt personligheten.

På svenska kunde vi här använda "ekonomisk förmåga", som utöver den ekonomiska kompetensen också kan sägas omfatta ansvarstagande i ekonomiska frågor. Av central betydelse är konsumentens förmåga att förstå sig på sin egen ekonomi och därtill hörande beslut, och sina egna ekonomiska beteendemönster.

"Financial literacy" eller ekonomisk läskunnighet är en term som används mycket internationellt. I sin enklaste form avses med ekonomisk läskunnighet förmågan att förstå ekonomiska grundbegrepp. Med "financial wellbeing", som kunde översättas med "finansiell välfärd", avses i sin tur förmåga att kunna ha kontroll över sin privatekonomi, att klara ekonomiska kriser, att kunna uppfylla sina ekonomiska målsättningar samt förmågan att kunna fatta sådana ekonomiska beslut, att man njuter av livet.

Ovanstående definitioner utgår från att individen handlar rationellt. Det betonas vars och ens ansvar för att söka efter, förstå och utvärdera olika ekonomiska omständigheter.